

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ઓમ હેમરાજાણી

વિરુદ્ધ

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય

નવેમ્બર ૨૫, ૨૦૦૪

[ન્યાયમૂર્તિ વાય. કે. સભરવાલ અને ન્યાયમૂર્તિ ડી. એમ. ધર્માધિકારી]

ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩-કલમ ૧૮૮-ભારતની બહાર આચરવામાં આવેલા ગુના-તપાસ અને સુનાવણી-ફોજદારી અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર-યોજાયો:ભારતની બહાર કરવામાં આવેલા ગુનાઓની તપાસ અને સુનાવણી પીડિત દ્વારા સંપર્ક કરાયેલી ભારતની કોઈપણ અદાલત દ્વારા કરી શકાય છે-જે અદાલતમાં ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવે છે અને જ્યાં આરોપી સ્પેરછાએ અથવા વોરંટના અમલમાં હાજર થાય છે તે સક્ષમ અદાલત હશે- આરોપીનું તારણ અદાલત દ્વારા હોવું જોઈએ અને ફરિયાદી અથવા પોલીસ દ્વારા નહીં-પીડિતની સુવિધા અને ગુનેગાર સુસંગત નથી-પીડિતને આવા વ્યાપક વિકલ્પના દુરુપયોગનો નિર્ણય દરેક કેસની હકીકતો પર આધારિત હશે.

દુબઈ સ્થિત બેંક, સામાવાળા નં. ૨એ ભા.દં.સં. સી. હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ કરવા માટે ગાર્જિયાબાદની ફોજદારી અદાલતમાં અરજદાર સામે ફરિયાદ દાખલ

કરી હતી. ફોજદારી અદાલતે ગુનાની નોંધ લીધી અને પ્રક્રિયાઓ જારી કરી અને બિનજામીનપાત્ર વોરંટ પણ જારી કર્યા.અરજદારે કલમ ૪૮૨ ફો.કા.સં. હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી અને ફરિયાદના કેસને રદ કરવાની માંગ કરી હતી અને ગુનાહિત અદાલતના આદેશને પણ આ આધાર પડકાર્યો હતો કે ગાઝિયાબાદની અદાલતને ગુનાની નોંધ લેવાનો કોઈ અધિકાર નથી કારણ કે ન તો અરજદાર ત્યાં રહેતો હતો અને ન તો ફરિયાદી પાસે ત્યાં કોઈ કાર્યાલય હતું.ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે અદાલતમાં ફરિયાદને ધ્યાનમાં લેવા માટે અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ નથી.

આ અરજદારે અપીલમાં દલીલ કરી હતી કે ગુનેગારની ઉપલબ્ધતાની સંભાવના કલમ ૧૮૮ માં વપરાયેલી અભિવ્યક્તિમાં ગર્ભિત છે.

પ્રતિવાદી-બેંકે દલીલ કરી હતી કે પ્રકરણ ૧૩ની યોજનાને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૧૮૮ ફો.કા.સં. માં 'તે જ્યાં મળી શકે છે' એ અભિવ્યક્તિનો અર્થ ફક્ત તે જ જગ્યા છે જ્યાં આરોપી સ્વેચ્છાએ હાજર થઈ શકે છે અથવા ધરપકડના વોરંટના અમલમાં પોલીસ દ્વારા લાવવામાં આવી શકે છે, કારણ કે આરોપીને શોધવાની જવાબદારી અદાલતની છે, ફરિયાદી અથવા પોલીસની નહીં.

અપીલને નકારી કાઢીને કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે;

૧.૧. અદાલત જ્યાં ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય છે અને

આરોપી ક્યાં તો પ્રક્રિયા જારી કરવા માટે સ્વેચ્છાએ હાજર થાય છે અથવા તેને વોરંટના અમલમાં અનૈચ્છિક રીતે તેની સામે લાવવામાં આવે છે, તે કલમ ૧૮૮ ફો.કા.સં. ના અર્થમાં સક્ષમ અદાલત હશે કારણ કે તે અદાલત આરોપીને તેની સામે જ્યાં હાજર થાય ત્યાં શોધી કાઢશે.ચુકાદો કોર્ટ દ્વારા થવો જોઈએ.તે ન તો ફરિયાદી દ્વારા અને ન તો પોલીસ દ્વારા હોવું જોઈએ.આ કલમ ગુનાને અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં આચરવામાં આવ્યો હોવાનું માને છે જ્યાં આરોપી મળી શકે છે.[૩૭૩-ડી, ઇ]

૧.૨. ફો.કા.સં. ના પ્રકરણ ૧૩ ની યોજનામાંથી, તે સ્પષ્ટ છે કે ન તો અરજદારના રહેઠાણના વ્યવસાય સ્થળનું સ્થળ અને તે બાબત માટે ફરિયાદીની પણ કોઈ સુસંગતતા નથી.સંબંધિત પરિબળો ગુનાનું સ્થળ છે.કાનૂની સાહિત્ય દ્વારા.કલમ ૧૮૮, જે ભારતની બહાર કરવામાં આવેલા ગુના સાથે સંબંધિત છે, તે સ્થળને ગુનાનું સ્થળ બનાવે છે જ્યાં ગુનેગાર મળી શકે છે.કલમ ૧૮૮ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે ન્યાયથી ભાગેડુ ભારતમાં ગમે ત્યાં મળી શકે છે.આરોપીનો ચુકાદો તે અદાલત દ્વારા થવો જોઈએ જ્યાં આરોપી હાજર થાય.કલમની સાદી અને સ્પષ્ટ ભાષા પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપીનું તારણ ફરિયાદી અથવા પોલીસ દ્વારા ન હોઈ શકે.વધુમાં, એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી કે ભારતની બહાર કરવામાં આવેલા ગુનાનો ભોગ બનેલી વ્યક્તિએ ભારત આવવું જોઈએ અને પહેલા આરોપી ક્યાં છે કે હોઈ શકે છે તે જાણવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને પછી તે અદાલતનો સંપર્ક કરવો જોઈએ.આવા પીડિતની સગવડ મહત્વની છે.તે કલમ ૧૮૮ દ્વારા ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યું છે.પીડિત વ્યક્તિ ભારત આવી શકે છે અને તેની અનુકૂળ કોઈપણ અદાલતનો સંપર્ક કરી શકે છે અને ભારતીય દ્વારા વિદેશમાં કરવામાં આવેલા ગુનાના સંદર્ભમાં ફરિયાદ દાખલ કરી શકે છે.વિદેશમાં ગુનો કર્યા પછી છુપાયેલી અને ન્યાયથી ભાગેડુ વ્યક્તિની સુવિધા સુસંગત નથી.અદાલત પીડિતાની સુવિધાના ભોગે આરોપીની સુવિધાના પ્રશ્નની તુલના કરી શકતી નથી.બન્ને વચ્ચે, પછીની સગવડનો વિજય થવો જોઈએ.તે આ સંદર્ભમાં છે, પ્રશ્નમાં અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન કરવું પડશે.[૩૭૦-**G-H**; ૩૭૧-**A, B, C**]

રેગ વિ બેનિતો લોપેઝ, (૧૮૫૮) ક્રિ.એલ.સી. ૪૩૧; મહારાણી વિ. મગનલાલ, આઈએલઆર બોર્ન.શ્રેણી (વોલ્યુમ. ૬) ૬૨૨; સમ્રાટ વિરુદ્ધ વિનાયક દામોદર સરવરકર, (૧૯૧૦) ૩૫ આઈ. એલ. આર. ૨૨૩ અને સાહેબરાવ બાજુરાવ વિરુદ્ધ સૂર્યભાન ઝિબ્લાજીત અને અન્ય, આકાશવાણી (૧૯૪૮) નાગ. ૨૫૧, નો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૨. પીડિતના આવા વ્યાપક વિકલ્પના દુરુપયોગ અંગે, કોઈપણ ચોક્કસ દુરુપયોગના નિવારણ માટે ફો.કા.સં. માં પૂરતી જોગવાઈઓ છે.કોઈ ચોક્કસ કેસ દુરુપયોગ છે કે નહીં તે તેના પોતાના તથ્યો પર આધાર રાખે છે.

ફોજદારી અપીલી હુકમત:

સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નં. ૯૯/૨૦૦૪.

ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન નં. ૮૭૪૧/૨૦૦૩ માં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના ૧૪.૧૧.૨૦૦૩ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

વિજય કોતવાલ, એસ. બી. કેસવાની, સુશીલ કરંજકર અને વેંકટેશ્વર રાવ અનુમોલુએ અરજદારની તરફેણ કરી હતી.

સામાવાળા નં. ૨ માટે વિનોદ એ. બોબડે, એસ. મુદલિયાર, અરુજુન બોબડે, ઋષિકેશ બરુઆ અને એસ. મિશ્રા.

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વતી પ્રશાંત ચૌધરી અને પ્રવીણ સ્વરૂપ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ વાય. કે. સભરવાલે આપ્યો હતો.

દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ (સંહિતા) ની કલમ ૧૮૮નું અર્થઘટન આ અરજીમાં નિર્ધારણ માટે આવે છે.આ વિભાગ નીચે પ્રમાણે છે:

"૧૮૮. ભારતની બહાર કરવામાં આવેલ ગુનો, જ્યારે કોઈ ગુનો ભારતની બહાર કરવામાં આવે છે

(એ) ભારતના નાગરિક દ્વારા, પછી ભલે તે દરિયામાં હોય કે અન્યત્ર;
અથવા

(બી) ભારતમાં નોંધાયેલા કોઈપણ જહાજ અથવા વિમાનમાં, આવી
નાગરિક ન હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા, તેની સાથે આવા ગુનાના સંદર્ભમાં
એવી રીતે કાર્યવાહી થઈ શકે છે, જાણે કે તે ભારતની અંદર કોઈ પણ
જગ્યાએ આચરવામાં આવ્યો હોય, જ્યાં તે મળી શકે:

પરંતુ, આ પ્રકરણની અગાઉની કોઈપણ કલમોમાં કંઈપણ હોવા છતાં,
કેન્દ્ર સરકારની અગાઉની મંજૂરી સિવાય ભારતમાં આવા કોઈ ગુનાની
તપાસ અથવા સુનાવણી કરવામાં આવશે નહીં.

એકમાત્ર પ્રશ્ન ઉપરોક્ત વિભાગમાં 'જેના પર તે મળી શકે છે'
અભિવ્યક્તિના અર્થઘટન વિશે છે.કલમ ૧૮૮ હેઠળ, આરોપીને શોધવાની
જવાબદારી ફરિયાદી, પોલીસ અથવા અદાલત કોની પર છે?આ પ્રશ્ન નીચેના
સંજોગોમાં ઊભો થયો છે:

દુબઈ સ્થિત બેંક, સામાવાળા નં. ૨ એ અરજદાર અને અન્ય સામે વિશેષ
ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ (સીબીઆઈ) ની અદાલતમાં કલમ ૪૧૫,૪૧૭,૪૧૮ અને
૪૨૦ હેઠળ ભા.દં.સં. કલમ ૧૨૦-બી હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી છે. ફરિયાદમાં
અન્ય બાબતોની સાથે એવો પણ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે અરજદારે લોન
મેળવી હતી, બેંકની જવાબદારી નિભાવવાની તેમની ક્ષમતાના પુરાવા તરીકે
વિવિધ દસ્તાવેજો અમલમાં મૂક્યા હતા અને પોતાની વ્યક્તિગત ગેરંટી આપી
હતી.પરંતુ જવાબદારી નિભાવવાને બદલે આરોપી બેંકને તેની જવાબદારી
ચૂકવ્યા વગર ફરાર થઈ ગયો હતો.આરોપીએ છેતરપિંડી કરી અને લોનની

સુવિધાઓ મેળવવામાં બેંક સાથે છેતરપિંડી કરી, તે સારી રીતે જાણતો હતો કે તેનો તેને પરત કરવાનો કોઈ ઇરાદો નથી અને ચુએઈથી ભાગી ગયો. મેજિસ્ટ્રેટે ગુનાની નોંધ લીધી અને ફરિયાદમાં આરોપી વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરી અને બિનજામીનપાત્ર વોરંટ પણ બહાર પાડ્યું.

અરજદારે હાઈકોર્ટ સમક્ષ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અરજી દાખલ કરીને ફરિયાદના કેસને રદ કરવાની માંગ કરી હતી અને તેની સામે જારી કરાયેલા બિનજામીનપાત્ર વોરંટ સાથે ગુનાની નોંધ લેતા ૬ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૩ના મેજિસ્ટ્રેટના આદેશને પણ પડકાર્યો હતો. હાઈકોર્ટ સમક્ષ વિનંતી કરવામાં આવેલી મુખ્ય દલીલ એ હતી કે કાર્યવાહીનું કોઈ કારણ અથવા તેનો કોઈ ભાગ ગાંઝિયાબાદની અદાલતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રમાં થયો ન હતો; અરજદાર તે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં રહેતો ન હતો અને ન તો ફરિયાદીની ગાંઝિયાબાદમાં કોઈ ઓફિસ હતી અને આમ, ગાંઝિયાબાદની અદાલતને ગુનાની નોંધ લેવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હતો. વિવાદિત વાદગ્રસ્ત ચુકાદોના સંદર્ભમાં, ઉચ્ચ અદાલતે એ દલીલને નકારી કાઢી છે કે ગાંઝિયાબાદ અદાલતમાં ફરિયાદને ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકારક્ષેત્ર નથી. હાઈકોર્ટના ચુકાદાને પડકારતા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી વિજય કોટવાલે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટ કલમ ૧૮૮નો ખોટો અર્થ કાઢીને એવા નિષ્કર્ષ પર આવી છે કે ગાંઝિયાબાદના વિશેષ ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદ સાંભળવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે. વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે કલમ ૧૮૮ પર હાઈકોર્ટ દ્વારા મૂકવામાં આવેલું અર્થઘટન કાયદેસર નથી અને જો તેને સમર્થન આપવામાં આવે, તો તે વર્તમાન કેસની જેમ આરોપીઓને

બિનજરૂરી સતામણીનું કારણ બનશે.અમારું ધ્યાન ફરિયાદના પેરા ૨૧ તરફ પાછા દોરવામાં આવ્યું છે જે નીચે મુજબ છે:

"૨૧. હુકમત

કે આ માનનીય અદાલત પાસે પ્રયાસ કરવા, પૂછપરછ કરવા અને સંજ્ઞાન લેવા માટે પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્ર છે.વર્તમાન કેસમાં, આરોપી વ્યક્તિઓએ ભારતમાં સાથે મળીને કાવતરું ઘડ્યું છે અને તેમના કાવતરાને આગળ વધારવા અને છેતરપિંડી અને છેતરપિંડીના સામાન્ય હેતુથી ફરિયાદી બેંકમાં ખાતું ખોલાવ્યું હતું, વિવિધ લોન સુવિધાઓનો લાભ ઉઠાવ્યો હતો, જે સંપૂર્ણપણે સારી રીતે જાણતો હતો કે તે ચૂકવવાનો કોઈ ઇરાદો નથી. અહીં એ ઉદ્દેશ કરવો યોગ્ય હોઈ શકે છે કે આરોપીનો સમગ્ર ભારત અને વિદેશમાં વ્યવસાય છે અને તે હેતુ માટે તે સમગ્ર ભારત અને વિદેશમાં પ્રવાસ કરે છે.

વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરે છે કે ઉપરોક્ત અસ્પષ્ટ દાવાઓ કરવામાં આવ્યા છે અને ફરિયાદી જાણે છે કે અરજદાર મુંબઈમાં રહે છે અને ત્યાં તેની વ્યવસાયિક કામગીરી પણ છે, ગાઝિયાબાદમાં કોઈ કાર્યવાહી થઈ નથી અને ફરિયાદી બેંક પણ ગાઝિયાબાદમાં કોઈ કામગીરી કરતી નથી.રજૂઆત એ છે કે ગાઝિયાબાદમાં શું થયું તે અંગે ફરિયાદમાં કંઈ કહેવામાં આવ્યું નથી.શ્રી કોતવાલ દલીલ કરે છે કે જ્યારે કલમ ૧૮૮ જણાવે છે કે ભારતીય નાગરિક દ્વારા ભારતની બહાર કરવામાં આવેલા ગુનાની કાર્યવાહી ભારતની અંદર કોઈપણ જગ્યાએ થઈ શકે છે જ્યાં ગુનેગાર મળી શકે છે, ત્યારે તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં ગુનેગાર મળી આવે તેવી શક્યતા છે તે સ્થળની સક્ષમ અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર હશે, ન કે કોઈ અદાલત કે જે

ફરિયાદી પસંદ કરી શકે.ગુનેગારની ઉપલબ્ધતાની સંભાવના સંહિતાની કલમ ૧૮૮ માં વપરાયેલી અભિવ્યક્તિમાં ગર્ભિત છે, રજૂઆત છે, અન્યથા તેનો અર્થ એ થશે કે ફરિયાદ ભારતના કોઈપણ ભાગમાં દાખલ થઈ શકે છે, જે ક્યારેય કાયદાનો હેતુ ન હોઈ શકે.આ દલીલ પ્રથમ ઝાંખીમાં ખૂબ જ આકર્ષક લાગે છે પરંતુ તે એટલા માટે છે કારણ કે તેની ઊંડી વિચારણા દર્શાવે છે કે તેમાં કોઈ સાર નથી.

ફરિયાદી બેંકનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા સામાવાળા નં. ૨, શ્રી વિનોદ એ. બોબડે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, રજૂ કરે છે કે દીવાની કાર્યવાહીથી વિપરીત ગુનેગારના રહેઠાણને કાર્યવાહીના કારણની વિભાવના તરીકે સંહિતાની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને, કલમના અર્થઘટનમાં કોઈ સુસંગતતા નથી.

૧૮૮. વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરે છે કે પ્રકરણ ૧૩ની યોજના સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કલમ ૧૮૮માં 'તે જ્યાં મળી શકે છે' એ અભિવ્યક્તિનો અર્થ માત્ર તે જ જગ્યા છે જ્યાં આરોપી સ્વેચ્છાએ હાજર થઈ શકે છે અથવા ધરપકડના વોરંટના અમલમાં પોલીસ દ્વારા લાવી શકાય છે કારણ કે કલમ ૧૮૮ના અર્થમાં આરોપીને શોધવાની જવાબદારી માત્ર અદાલતની છે, ફરિયાદી અથવા પોલીસની નથી.વિદ્વાન વકીલ આગળ રજૂ કરે છે કે કલમ ૧૮૮ ના અર્થઘટન અંગેનો કાયદો ૧૫૦ વર્ષથી વધુ સમયથી સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે.

ચાલો આપણે સંહિતાના પ્રકરણ ૧૩ ની જોગવાઈઓનું પરીક્ષણ કરીએ જે તપાસ અને સુનાવણીમાં ફોજદારી અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૭૭ જણાવે છે કે સામાન્ય રીતે ગુનાની તપાસ તે અદાલત દ્વારા

કરવામાં આવશે જેની સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રમાં તે આચરવામાં આવ્યો હતો.કલમ ૧૭૮, અન્ય બાબતોની સાથે, એવી પરિસ્થિતિઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે જ્યારે તે અનિશ્ચિત હોય કે કેટલાંક સ્થાનિક વિસ્તારોમાંથી કયા વિસ્તારમાં, એક વિસ્તારમાં અને અંશતઃ બીજામાં ગુનો કરવામાં આવે છે અથવા અંશતઃ કરવામાં આવે છે.આ કલમ એવી જોગવાઈ કરે છે કે ગુનામાં ઉલ્લેખિત કોઈપણ સ્થાનિક વિસ્તારો પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત દ્વારા તેની તપાસ કરી શકાય છે અથવા તેના પર કેસ ચલાવી શકાય છે.કલમ ૧૭૯ હેઠળ, જ્યાં કાર્ય કરવામાં આવે અથવા તેના પરિણામો આવે ત્યાં ગુનાની સુનાવણી થઈ શકે છે.કલમ ૧૮૦ સુનાવણીના સ્થળ સાથે સંબંધિત છે જ્યાં અધિનિયમ અન્ય ગુના સાથેના તેના સંબંધને કારણે ગુનો છે.તે જોગવાઈ કરે છે કે પ્રથમ ઉલ્લેખિત ગુનાની તપાસ અથવા અદાલત દ્વારા સુનાવણી થઈ શકે છે, જેમના સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રમાં કોઈ પણ કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું.આ તમામ કલમોમાં, અધિકારક્ષેત્ર માટે તે સ્થળ પર ભાર મૂકવામાં આવે છે જ્યાં ગુનો કરવામાં આવ્યો છે.જો કે, કલમ ૧૮૧ (૧) હેઠળ એક પ્રસ્થાન છે, જેમાં જે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો તે અદાલત ઉપરાંત, જ્યાં આરોપી મળી આવે છે તે સ્થળ પણ વધારાની સુનાવણીનું સ્થળ હોઈ શકે છે.પરંતુ ઉપરોક્ત કલમ એવા લોકો દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે જેઓ ફરતા હોવાની શક્યતા છે જે કલમમાં ઉલ્લેખિત ગુનાઓની પ્રકૃતિ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.કલમ ૧૮૧ (૧) એવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં છે કે જ્યાં અપરાધીઓ સામાન્ય રીતે નિશ્ચિત સ્થળે સ્થિત ન હોય અને તે પ્રસ્થાનને સમજાવે છે.કલમ ૧૮૩ મુસાફરી અથવા સફર

દરમિયાન કરવામાં આવેલા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૧૮૬ એવી પરિસ્થિતિ સાથે વ્યવહાર કરે છે જ્યાં બે અથવા વધુ અદાલતો એક જ ગુનાની નોંધ લે છે અને શંકાના કિસ્સામાં કે કઈ અદાલતોને આગળ વધવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે, ઉચ્ચ અદાલત આ બાબતનો નિર્ણય કરે છે.કલમ ૧૮૭ એવી પરિસ્થિતિ સાથે સંબંધિત છે કે જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટના સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રની અંદરની વ્યક્તિએ આવા અધિકારક્ષેત્રની બહાર ગુનો કર્યો હોય.મેજિસ્ટ્રેટ આવી વ્યક્તિને તેની સમક્ષ હાજર થવા માટે મજબૂર કરી શકે છે અને પછી તેને મેજિસ્ટ્રેટ પાસે મોકલી શકે છે, જેની પાસે આવા ગુનાની તપાસ અથવા કાર્યવાહી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે.ઉપરોક્ત સંજોગોમાં, કલમ ૧૮૮માં વણાયેલી અભિવ્યક્તિનો અર્થ કાઢવામાં આવે છે.જૂની સંહિતામાં પણ આ જ અભિવ્યક્તિ હતી.સંહિતાના પ્રકરણ ૧૩ ની યોજનામાંથી, તે સ્પષ્ટ છે કે અરજદારના વ્યવસાયનું સ્થળ અથવા રહેઠાણનું સ્થળ અને તે બાબત માટે ફરિયાદીની પણ કોઈ સુસંગતતા નથી.સંબંધિત પરિબળ ગુનાનું સ્થળ છે.કાનૂની કલ્પના દ્વારા, કલમ ૧૮૮ જે ભારતની બહાર કરવામાં આવેલા ગુના સાથે સંબંધિત છે, તે સ્થળને ગુનાનું સ્થળ બનાવે છે જ્યાં ગુનેગાર મળી શકે છે.કલમ ૧૮૮ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે ન્યાયથી ભાગેડુ ભારતમાં ગમે ત્યાં મળી શકે છે.આરોપીનો ચુકાદો તે અદાલત દ્વારા થવો જોઈએ જ્યાં આરોપી હાજર થાય.કલમની સાદી અને સ્પષ્ટ ભાષા પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપીનું તારણ ફરિયાદી અથવા પોલીસ દ્વારા ન હોઈ શકે.વધુમાં, એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી કે ભારતની બહાર કરવામાં આવેલા ગુનાનો ભોગ બનેલી

વ્યક્તિએ ભારત આવવું જોઈએ અને પહેલા આરોપી ક્યાં છે કે હોઈ શકે છે તે જાણવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ અને પછી તે અદાલતનો સંપર્ક કરવો જોઈએ.આવા પીડિતની સગવડ મહત્વની છે.તે સંહિતાની કલમ ૧૮૮ દ્વારા ધ્યાનમાં રાખવામાં આવ્યું છે.પીડિત વ્યક્તિ ભારત આવી શકે છે અને તેની અનુકૂળ કોઈપણ અદાલતનો સંપર્ક કરી શકે છે અને ભારતીય દ્વારા વિદેશમાં કરવામાં આવેલા ગુનાના સંદર્ભમાં ફરિયાદ દાખલ કરી શકે છે.વિદેશમાં ગુનો કર્યા પછી છુપાયેલી અને ન્યાયથી ભાગેડુ વ્યક્તિની સુવિધા સુસંગત નથી.તે આ સંદર્ભમાં છે, પ્રશ્નમાં અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન કરવું પડશે.કલમ ૧૮૮ લગભગ ૧૫૦ વર્ષથી અર્થઘટનનો વિષય છે.રેગ. વી. માંબેનિટો લોપેઝ [૧૮૫૮ ક્રિ.એલ.સી. ૪૩૧], અંગ્રેજી જહાજો પર વિદેશીઓ દ્વારા ઉચ્ચ સમુદ્રો પર કરવામાં આવેલા ગુનાઓના સંદર્ભમાં અંગ્રેજી અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતા, ૧૪ ન્યાયાધીશો દ્વારા નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે, બ્રેમવેલ, બી. સિવાય કોર્ટના તમામ ન્યાયાધીશો. આરોપીને તે કાઉન્ટીના અધિકારક્ષેત્રમાં મળી આવ્યો હતો જ્યાં તેની સામે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો હતો.આ નિર્ણય આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સિદ્ધાંતોનો સંદર્ભ આપે છે કે જ્યાં પણ કોઈ વ્યક્તિ આવા તમામ ગુનાઓ કરે છે ત્યાં તેને સજા કરવામાં આવે છે.તે કિસ્સામાં વિચારણા હેઠળની જોગવાઈમાં 'મબ્યું' શબ્દનો અર્થઘટન, જે નીચેની અસર માટે હતો:

"જો કોઈ વ્યક્તિ બ્રિટિશ વિષય હોય અને તેના પર દરિયામાં અથવા કોઈ વિદેશી બંદર અથવા બંદર પર કોઈ બ્રિટિશ જહાજ પર કોઈ ગુનો અથવા ગુનો કરવાનો આરોપ હોય; અથવા જો કોઈ બ્રિટિશ વિષય ન હોય તેવી

કોઈ વ્યક્તિ, જેના પર દરિયામાં કોઈ બ્રિટિશ જહાજ પર કોઈ ગુનો અથવા ગુનો કરવાનો આરોપ હોય, તો તે મહારાણીના આધિપત્યમાં કોઈ પણ ન્યાય અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં જોવા મળે છે, જે તેના સામાન્ય અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં કરવામાં આવે તો આવા ગુના અથવા ગુનાની સંજ્ઞા લેતી હોય, તો આવી અદાલતને કેસની સુનાવણી અને સુનાવણી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર હશે જાણે કે આવા ગુના અથવા અપરાધ આવી મર્યાદામાં કરવામાં આવ્યો હોય:પૂરી પાડવામાં આવેલ છે કે આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ અધિનિયમમાં ફેરફાર અથવા દખલ કરવા માટે અર્થઘટન કરવામાં આવશે નહીં (૧૨ અને ૧૩ વિક્ટ.સી. ૯૬.) "

એવું માનવામાં આવતું હતું કે 'મબ્યું' શબ્દનો ઉપયોગ તેના સૌથી વ્યાપક અર્થમાં થાય છે, અને તેનો હેતુ તમામ કેસોનો સમાવેશ કરવાનો હતો, જેમાં સુનાવણીના સમયે કેદી હોઈ શકે તેવી કોઈપણ જગ્યાએ કાર્યવાહી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર આપવામાં આવ્યો હતો.આ જોગવાઈનો ઉદ્દેશ સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્ર વિશેના તમામ પ્રશ્નોથી છુટકારો મેળવવાનો હતો.મુખ્ય ન્યાયાધીશ, લોર્ડ કેમ્પબેલ, તેમના અભિપ્રાયમાં, એ દલીલ સાથે વ્યવહાર કરતા કે જો કેદીને તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં લાવવામાં આવ્યો હોય, તો તે કાયદાના અર્થમાં ત્યાં મળી આવ્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં, એવું માનવામાં આવે છે કે એક માણસ તે કાયદાના અર્થમાં, જ્યાં પણ તે ખરેખર હાજર હોય ત્યાં 'મળી આવ્યો' છે.

એમ્પ્રેસ વિ. મગનલાલ [આઈએલઆર બોમ સિરીઝ (<આઈડી૧>) ૬૨૨] માં, વર્ષ ૧૮૮૨માં 'મબ્યું' શબ્દનો અર્થઘટન કરીને નિર્ણય લેવામાં

આવ્યો હતો, એવું મંતવ્ય આપવામાં આવ્યું હતું કે તેનો ઉપયોગ તે સ્થળની અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર આપવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો જ્યાં આરોપી ખરેખર મળી આવે છે, એટલે કે, અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, નહીં કે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ મળી આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેનો અર્થ એ થશે કે પોલીસ દ્વારા આરોપીની તપાસ અથવા પ્રયાસ કરવાના અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં ન હોય તેવી જગ્યાએ શોધ થઈ શકે છે, પરંતુ તે કલમ ૧૮૮ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી જગ્યા નથી. અધિકારક્ષેત્રના હેતુ માટે, તે અદાલત હશે જ્યાં તેને ખરેખર રજૂ કરવામાં આવે છે અથવા હાજર થાય છે જે તેને શોધી કાઢે છે તેવું કહી શકાય. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, આરોપીનું તારણ પોલીસ દ્વારા નહીં પણ કોર્ટ દ્વારા તપાસ અથવા પ્રયાસ દ્વારા હોવું જોઈએ.

ઉપરોક્ત નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ સમ્રાટ વિ. વિનાયક દામોદર સરવરકર [૧૯૧૦ (૩૫) આઈએલઆર ૨૨૩] માં કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. આરોપી પર દંડ સંહિતા હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે અને તેને વિદેશથી ગેરકાયદેસર રીતે ત્યાં લાવવામાં આવ્યો હતો તે દલીલને નકારી કાઢવામાં આવી હતી. એક ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યું હતું કે એક માણસ એક દેશમાં ગુનો કરે છે, જેમ કે હત્યા, પરંતુ તેની ધરપકડ થાય તે પહેલાં તે બીજા કોઈ દેશમાં ભાગી જાય છે, પોલીસ તેને બીજા કોઈ દેશમાં શોધી કાઢે છે, તેને ઇંગ્લેન્ડ લાવે છે અને તેને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરે છે. મેજિસ્ટ્રેટ તેને પ્રતિબદ્ધ કરવાનો ઇનકાર કરવા માટે તૈયાર નહીં હોય. અદાલતે એવું માન્યું હતું કે "જો તેને અહીં સુનાવણી માટે લાવવામાં

આવ્યો હોત, તો તે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં અરજી ન હોત કે તે ન્યાયથી બચી ગયો હતો, અને કોઈ ગેરકાયદેસર રીતે તેને પાછો લાવવામાં આવ્યો હતો".

કલમ ૧૮૮ના અર્થઘટન અંગેનો છેલ્લો નિર્ણય સાહેબરાવ બાજુરાવ વિરુદ્ધ સૂર્યભાન ઝિબ્લાજી એન્ડ ઓર્સમાં ન્યાયમૂર્તિ વિવિધ બોસનો છે. [એ.આઈ.આર. ૧૯૪૮ નાગપુર ૨૫૧]. પૂછવામાં આવેલો પ્રશ્ન એ હતો કે 'શોધ' કોણે કરવી.વિદ્વાન ન્યાયાધીશે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૧૮૮ માં 'મળ્યું' શબ્દનો અર્થ એ છે કે જ્યારે આ બાબત સુનાવણી માટે આવે ત્યારે અદાલત દ્વારા મળી આવે છે, એટલે કે, કોઈપણ અદાલત જે અન્યથા ગુનાની સુનાવણી કરવા માટે સક્ષમ છે તે આરોપી તેની હાજરીમાં હાજર થાય તે જ ક્ષણે જમીન લઈ શકે છે.આરોપી ત્યાં કેવી રીતે પહોંચે છે તે મહત્વનું નથી.તે સ્વેચ્છાએ આવે છે કે સમન્સના જવાબમાં આવે છે કે ગેરકાયદેસર ધરપકડ હેઠળ આવે છે તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી.તે પૂરતું છે કે જ્યારે આ બાબત હાથ ધરવાની વાત આવે ત્યારે કોર્ટે તેને હાજર રાખવો જોઈએ.

અમારા મતે, ઉપરોક્ત કેસમાં કાયદાનો યોગ્ય રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.કલમ ૧૮૮ અંતર્ગતની યોજના અન્ય કોઈ પણ દેશમાં ગુનો કરનાર ભાગેદુના કહેવા પર અધિકારક્ષેત્રના અભાવની કોઈપણ વાંધા અથવા અરજીને દૂર કરવા માટે છે.જો આવી વ્યક્તિ ભારતમાં ક્યાંય પણ જોવા મળે છે, તો ગુનાની તપાસ કરી શકાય છે અને પીડિત દ્વારા સંપર્ક કરી શકાય તેવી કોઈપણ અદાલત દ્વારા તેનો પ્રયાસ કરી શકાય છે.પીડિત જેણે વિદેશી જમીન પર આરોપીના હાથે સહન કર્યું હોય તે અપરાધ વિશે અદાલતમાં ફરિયાદ કરી શકે છે, અન્યથા સક્ષમ, જે

તેને અનુકૂળ લાગશે.સગવડ પીડિતની છે, આરોપીની નહીં. કલમ ૧૮૮ની જરૂરિયાત એ નથી કે પીડિતા ફરિયાદમાં જણાવે કે આરોપી ક્યાં મળી શકે છે. તે આરોપ લગાવવા માટે પૂરતું છે કે આરોપી ભારતમાં મળી શકે છે.જે અદાલતમાં ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય છે અને આરોપી પ્રક્રિયા જારી કરવા માટે સ્પેરછાએ હાજર થાય છે અથવા વોરંટના અમલમાં અનૈરિછક રીતે તેની સામે લાવવામાં આવે છે, તે સંહિતાની કલમ ૧૮૮ના અર્થમાં સક્ષમ અદાલત હશે કારણ કે તે અદાલત આરોપી જ્યારે હાજર થશે ત્યારે તેને તેની સમક્ષ શોધી કાઢશે.ચુકાદો કોર્ટ દ્વારા થવો જોઈએ. તે ન તો ફરિયાદી દ્વારા અને ન તો પોલીસ દ્વારા હોવું જોઈએ. આ કલમ ગુનાને અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં આચરવામાં આવ્યો હોવાનું માને છે જ્યાં આરોપી મળી શકે છે.તે સાચું છે કે ઉપરોક્ત અર્થઘટનના પરિણામે, ફરિયાદી માટે દેશની કોઈપણ અદાલતમાં આરોપી સામે ફરિયાદ દાખલ કરવી શક્ય છે.પરંતુ પછી આપણે પીડિતાની સુવિધાના ભોગે આરોપીની સુવિધાના પ્રશ્નની તુલના કરી શકતા નથી. બન્ને વચ્ચે, પછની સગવડનો વિજય થવો જોઈએ.પીડિત માટે આવા વ્યાપક વિકલ્પના દુરુપયોગ અંગે, કોઈપણ ચોક્કસ દુરુપયોગના નિવારણ માટે સંહિતામાં પૂરતી જોગવાઈઓ છે.કોઈ ચોક્કસ કેસ દુરુપયોગ છે કે નહીં તે તેના પોતાના તથ્યો પર આધાર રાખે છે.

ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, વિશેષ રજા અરજી રદ કરવામાં આવે છે.

અરજી ફગાવવામાં આવી.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.